

Staat, niet meer een Lombardisch-Venetiaansch Koninkrijk, zodat Ludolph haar blijkbaar in 1866 of later (doch voor 1870) heeft 'herzien'. Voor de tijdsbepaling is de kaart van Rusland niet belangrijk, doch het is curieus, dat terwijl slechts betrekkelijk weinig steden erop zijn aangegeven deze eer bij uitzondering te beurt valt aan het gehucht Balaklawa, zodat Ludolph met zijn Engelse bevoegdheid blijkbaar Tennyson kende en het nuttig vond deze herinnering vast te leggen aan de charge of the light brigade. De kaart van Oost-Indië kleurt Sumatra nog slechts zeer ten dele, zodat Ludolph deze kaart blijkbaar 'herzien' heeft voor het Sumatra-verdrag met Engeland van 1871.

Daarna heeft Ludolph zijn krachten gewijd aan Afrika. Dat was geen dankbaar werk, want daarop kwam nog heel veel 'wits' voor. Als Nederlander valt het natuurlijk op, dat de kust van Guinea nog Nederlandse bezittingen kende. Dus is hier de terminus ad quem 1872. En passant worde hier slechts opgemerkt, dat vele nieuwe oude namen op deze kaart voorkomen, zoals Biafra, Benin en Namaqua, dat nu blijkbaar als Namibië klinkt. In Noord-Amerika blijkt Alaska reeds aan de Verenigde Staten te behoren, zodat hier weder 1867 als terminus a quo opduikt, zij het dan dat de Russische spelling Aljaska hier door Ludolph nog aangehouden is. In Zuid-Amerika doet het vreemd aan, dat Ludolph nog de naam Granada handhaaft voor Colombia, waar deze nieuwe aanduiding toch reeds uit 1861 dateerde.

Ik meen deze detailfout te mogen beschouwen als een slip of the pen van meester Ludolph. Als wij hiervan afzien dan blijft als speelruimte voor de datering van onze atlas over: 1867-1872. Koeman plaatst tastenderwijs de laatste drie hem bekende Petri-drukken in 1857-1860, 1870 en 1873. Ik ben, alle veronderstellingen tezamen genomen, geneigd mijn exemplaar te stellen op begin 1867, zijnde zo vroeg mogelijk in de door mij veronderstelde tijdruimte. Alle uitgevers zullen immers streven naar een zo ruim mogelijke marge tussen drukken van eenzelfde boekwerk voor schoolgebruik. Tussen begin 1860 en eind 1872 liggen dertien jaar, zodat begin 1867 iets verder dan halverwege ligt. Deze indeling lijkt mij aanvaardbaar. Mijn vader zou dus zijn atlas juist bij het begin van zijn H.B.S.-jaren als nieuwe editie hebben kunnen verkrijgen.

Thans teruggaand naar mijn begin: hoe verhoudt zich de Petri-atlas kort na het begin van de herzieningsarbeid van Lu-